

Скорик Т. В.

ORCID 0000-0002-1442-6024
ResearcherID GBE-4746-2022
Scopus-Author ID 57219148730*Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри мистецьких дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: tamskorik@ukr.net*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. *Обставини організації освітнього процесу за умов війни, вимагають від вчителя підвищеної уваги до емоційного компоненту навчання, створення умов емоційної стабільності та безпечності. Особливої ваги у цьому набувають соціальний та емоційний інтелекти вчителя, які визначають адекватне розуміння суб'єктом інших людей та ефективність міжособистісної взаємодії, суттєво впливають на педагогічну діяльність та професійну успішність.*

Методологія. *У науковій розвідці використано теоретичні (опис, узагальнення, порівняння) та емпіричні (вивчення продуктів діяльності і документів, контент-аналіз, тестування) методи дослідження.*

Мета статті – проаналізувати сутність та структурні компоненти соціального та емоційного інтелектів та їхній вплив на становлення професійної успішності вчителя музичного мистецтва.

Наукова новизна. *У статті проаналізовано сутність та структуру соціального і емоційного інтелектів крізь призму професійної діяльності вчителя музичного мистецтва та доведено, що соціальний та емоційний інтелекти є засадничими чинниками становлення його професійної успішності. Визначено, що основні аспекти та функції зазначених видів інтелекту перетинаються із критеріями та показниками педагогічної діяльності, функціями вчителя. Проведене дослідження рівнів емоційного інтелекту майбутніх учителів у рамках проекту «Мистецтво має силу: практики емоційного наснаження майбутніх учителів в умовах війни» показало, що переважна більшість студентів (93%) мають середній та низький рівень сформованості емоційного інтелекту, потребують емоційної підтримки та розвитку емоційної та соціальної компетентностей, що забезпечить стресостійкість та здатність до адаптації у стресогенних умовах.*

Висновки. *Сформованість соціального та емоційного інтелектів суттєво впливає на показники ефективності педагогічних дій, надає ресурси для стресостійкості та адаптивності, сприяє налагодженню позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, активізує рефлексивний та проєктивний компоненти діяльності вчителя музичного мистецтва, врівноважує зовнішні та внутрішні чинники успішності.*

Ключові слова: *професійна успішність вчителя музичного мистецтва, соціальний інтелект, емоційний інтелект, емоційна компетентність, педагогічна діяльність.*

Актуальність роботи. Проблеми сучасного суспільства, пов'язані з військовою агресією в Україні, спричинили підвищений рівень стресогенності, нестабільності політичних та соціально-економічних умов та вимагають оновлення процесів організації освітнього середовища, забезпечення його комфортності та безпечності освітнього, зміни підходів до підготовки особистості до життєдіяльності в цілому. До вчителя за таких умов висувається низка вимог, які пов'язані з його стресостійкістю та здатністю до активного впливу на учнів, з метою створення емоційно-комфортного середовища у класі. Такими компетентностями володіє вчитель зі сформованим соціальним та емоційним інтелектами, які є засадничими у досягненні професійної успішності. У Концепції нової української школи (2016 р.) визначено, що нова українська школа потребує успішного вчителя, який зможе допомогти виховати таку ж успішну особистість. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема становлення професійної успішності вчителя, визначення зв'язків між феноменами соціального й емоційного інтелектів та успішністю професійної діяльності вчителя.

Аналіз останніх досліджень. У наукових дослідженнях соціальний та емоційний інтелекти обґрунтовано з позиції їх впливу на життєдіяльність особистості. Науковці (О. Власова, Е. Івашкевич, Я. Каплуненко, Е. Носенко, С. Руденко, Н. Чепелева, А. Четверик-Бурчак та ін.) визначають якості фахівця та роль інтелекту у їх становленні. Проте, значення соціального та емоційного інтелектів у системі професійно-важливих якостей майбутнього вчителя представлено опосередковано, через комунікативну, емоційну чи соціально-психологічну компетентність, соціальну активність, емпатійність, емоційну стабільність, ефективність взаємодії, психологічну проникливість, соціальне мислення тощо. На наш погляд порушена проблема впливу соціального та емоційного інтелектів на становлення та розвиток професійної успішності майбутнього вчителя є досить важливою та має бути висвітлена у наукових розробках більш деталізовано.

Мета статті – проаналізувати сутність та структурні компоненти соціального та емоційного інтелектів та їхній вплив на становлення професійної успішності вчителя музичного мистецтва.

Методологія. У науковій розвідці використано теоретичні (опис, узагальнення, порівняння) та емпіричні (вивчення продуктів діяльності і документів, контент-аналіз, тестування) методи дослідження.

Наукова новизна. Аналіз сутності та структури соціального і емоційного інтелектів крізь призму професійної діяльності вчителя музичного мистецтва дозволив констатувати, що соціальний та емоційний інтелекти є засадничими чинниками становлення його професійної успішності. Визначено, що основні аспекти та функції зазначених видів інтелекту перетинаються із критеріями та показниками педагогічної діяльності, функціями вчителя. Доведено, що сформованість соціального та емоційного інтелектів суттєво впливає на показники ефективності педагогічних дій, надає ресурси для стерсостійкості та адаптивності, сприяє налагодженню позитивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, активізує рефлексивний та проєктивний компоненти діяльності вчителя музичного мистецтва, врівноважує зовнішні та внутрішні чинники успішності.

Результати дослідження. Концептуалізація соціального та емоційного інтелектів як нових інтегральних характеристик особистісної ідентичності зумовлює можливість їх розгляду як потенційних факторів досягнення майбутнім вчителем професійної успішності. Ми виходимо з позиції, що соціальний інтелект (СІ) та емоційний інтелект (ЕІ), як психологічні характеристики особистості, становлять основну складову її професійно-важливих якостей, які є визначальними у досягненні професійної успішності.

Дослідження соціального інтелекту вчителів порівняно не багато, зокрема, у роботах G. Gardner, K. Albrecht, S. Yahyazadeh-Jeloudar & F. Lotfi-Goodarzi та інших. Серед вітчизняних науковців вплив СІ на ефективну викладацьку діяльність прямо чи опосередковано розглянуто у роботах С. Максименка, Е. Івашкевича, Л. Карамушки, О. Корніяка, Н. Пов'якель, С. Руденко, С. Редько та інших. Дослідники зазначають не тільки значимість СІ як професійно важливої якості вчителя, але й вплив на задоволеність вчителями наслідками та процесом своєї роботи.

Е. Івашкевич визначає соціальний інтелект як особистісне новоутворення індивіда, що вміщує комунікативні, прогностичні та рефлексивні здібності та здатності, які, в свою чергу, забезпечують адекватне розуміння суб'єктом інших людей та ефективність міжособистісної взаємодії, пізнавальної та професійної діяльності тощо [1, 126]. С. Руденко, досліджуючи соціальний інтелект як чинник професійної успішності вчителя, вважає його когнітивною основою комунікативної компетентності, що передбачає здатність людини розуміти й прогнозувати поведінку людей у різних життєвих ситуаціях, як здатність розуміти та адекватно оцінювати себе і свої дії. Аналіз функцій СІ дозволив автору виділити такі, що пов'язані з показниками успішності педагогічної діяльності. Зокрема, пізнавально-оцінна виявляється у здатності вчителя оптимально організувати час уроку, свою діяльність і діяльність учнів для досягнення поставлених цілей; прогностична – з успішним плануванням і прогнозуванням розвитку міжособистісних ситуацій, здатністю прогнозувати результати своїх дій, особливості розвитку міжособистісних відносин; комунікативна – в здатності вчителя гармонійно спілкуватися й будувати педагогічно доцільні відносини; рефлексивна – проявляється в розумінні й адекватній оцінці вчителем себе як особистості й професіонала [2, 9].

Узагальнення сучасних підходів до визначення структурних компонентів та функцій соціального інтелекту [3, 159] дає можливість зробити висновок, що науковці дотримуються єдиної думки щодо таких структурних компонентів соціального інтелекту як когнітивний та емоційний, а комунікативний компонент може бути як самостійним, так і входити до складу поведінкового чи когнітивного. Серед функцій спостерігається більша розбіжність у кількісному та змістовому вияві, проте всі дослідники підкреслюють наявність комунікативної функції соціального інтелекту, що є також однією із основних функцій діяльності вчителя, ефективна реалізація якої є вагомим чинником професійної успішності педагога.

Важливість емоцій у житті людини, розвиток досліджень СІ визначили новий напрям досліджень емоційного інтелекту. Вітчизняні та зарубіжні дослідники (Д. Гоулман, Г. Орме, К. Саарні, Дж. Майер, П. Саловей, Р. Бар-Он, Д. Люсін, Е. Носенко, Н. Коврига, В. Дружиніна, А. Четверик-Бурчак та ін.) досліджували емоційний інтелект, як одну із детермінант успішності у функціонуванні суб'єкта життєдіяльності.

Д. Гоулман визначає емоційний інтелект як здатність людини тлумачити власні емоції й емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей, та включає до складу емоційного інтелекту різні компоненти: а) знання власних емоцій; б) управління емоціями; в) мотивація; г) здатність розпізнавати емоції інших людей; г) здатність вступати в міжособистісні стосунки з іншими людьми та підтримувати їх [4, 43]. Структура ЕІ вважається ієрархічною, оскільки ідентифікація та усвідомлення емоцій є передумовою управління ними. Важливим аспектом управління

емоціями є здатність продукувати емоційні стани, що призводять до успіху, а всі попередні здібності утворюють здатність людини входити в контакт і підтримувати доброзичливі взаємини.

Важливим аспектом управління емоціями є здатність продукувати емоційні стани, що призводять до успіху, а всі попередні здібності утворюють здатність людини входити в контакт і підтримувати доброзичливі взаємини.

Дані останніх років досліджень сутності та структури емоційного інтелекту та його функцій [3, 169], дає підстави стверджувати, що дослідники єдині в підході до виділення здатності до ідентифікації, розуміння емоцій та управління ними у структурі емоційного інтелекту, а також у виділенні стресозахисної та адаптивної функцій. Вважаємо, що саме ці функції емоційного інтелекту є засадничими у досягненні вчителем професійної успішності.

В процесі реалізації проекту «Мистецтво має силу: практики емоційного наснаження для майбутніх учителів» (2022) в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка в рамках проекту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Норвегії, Україні та Палестині», було встановлено рівні емоційного інтелекту майбутніх учителів за методикою Н. Холла. За результатами тестування 33% опитаних мають низький рівень емоційного інтелекту, 60% – середній, 7% – високий. Проведене дослідження рівнів емоційного інтелекту майбутніх учителів показало, що більшість (93%) мають низький та середній рівень сформованості емоційного інтелекту, потребують емоційної підтримки та розвитку емоційної і соціальної компетентностей, що забезпечить стресостійкість та здатність до адаптації у стресогенних умовах.

У процесі реалізації проекту, метою якого було забезпечити відновлення емоційного ресурсу та наснаження на активну життєдіяльність майбутніх педагогів шляхом залучення до різних видів мистецьких практик, відновлення позитивного сприйняття світу у різноманітності його культурних проявів, використано різні мистецькі техніки, що сприяли розвитку емоційної та соціальної компетентностей. Майбутні вчителі набули навичок усвідомлення та перетворення негативних емоцій, розвинули здатність до партнерської взаємодії, емпатії та рефлексії. Результатом проекту стало створення ресурсної бази емоційного відновлення майбутніх учителів, яка допоможе подолати стресові ситуації, забезпечить саморегуляцію внутрішнього самопочуття, сприятиме більш швидкій адаптації до нових умов тощо.

Для майбутнього вчителя музичного мистецтва розвинений емоційний та соціальний інтелекти набувають більшої важливості, оскільки впливають на правильну вибудову взаємодії із дітьми, колегами та батьками, що є для більшості молодих вчителів неабиякою проблемою. Окрім цього, ці види інтелекту визначають емоційну складову комунікацію і стиль поведінки у проблемних та кризових ситуаціях, так як забезпечують високу здатність до емпатії та рефлексії. Розвинений ЕІ та СІ сприяють формуванню емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, що допомагає творчо підходити до розв'язання проблем, підвищує мотивацію до професійної діяльності та зростання, посилює професійну активність вчителя, сприяє саморозвитку та самореалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У професійній діяльності вчителя соціальний та емоційний інтелекти проявляються у когнітивній (уявлення про себе та про інших, розуміння та ідентифікація емоцій), емоційній (емоційне самопочуття, саморегуляція), поведінковій (комунікативна поведінка) сферах педагогічної діяльності вчителя.

Зазначені види інтелекту є засадничими чинниками досягнення вчителем професійної успішності, так як позитивно впливають на наступні аспекти педагогічної діяльності: створення вчителем творчої ділової атмосфери суб'єкт-суб'єктної взаємодії на уроці; налагодження та підтримку ефективної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу; здатність підібрати саме ті методи навчальної діяльності, які найбільш цілісно відповідають критеріям відбору із урахуванням їхньої емоційної насиченості; здатність вчителя до конструктивного розв'язання педагогічної проблеми з урахуванням потреб всіх учасників ситуації; здатність до саморегуляції внутрішнього самопочуття та уникнення негативних проявів емоцій тощо.

Перспективами подальшого дослідження особливостей впливу соціального та емоційного інтелектів на успішність педагогічної діяльності передбачає дослідження впливу окремих аспектів цих інтелектів на перебіг становлення професійної успішності та уникнення невдач, побудову цілісної моделі професійної успішності вчителя з урахуванням всіх складових та їх впливу на окремі характеристики успішності педагогічної діяльності.

References

1. Руденко С.В. Соціальний інтелект як чинник професійної успішності вчителя. Автореферат кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01. Київ. Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2008. 22 с.
Rudenko S.V. (2008) Sotsialnyi intelekt yak chynnyk profesiinoi uspishnosti vchytelia. [Social intelligence as a factor of teacher's professional success]. Avtoreferat kandydata psykholohichnykh nauk za spetsialnistiu 19.00.01. Kyiv, Ukraine Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy.

2. Івашкевич Е.З. Психологія соціального інтелекту педагога. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. 2018. 531 с.
Ivashkevych E.Z. (2018) *Psychologiai sotsialnoho intelektu pedahoha*. [Psychology of social intelligence of the teacher]. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora psykhologichnykh nauk za spetsialnistiu 19.00.01 «Zahalna psykhologiai, istoriia psykhologii»*. Kyiv, Ukraine. Instytut psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy.
3. Скорик Т. В. Розвиток професійної успішності майбутніх учителів у закладах вищої освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.: монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 314 с.
Skoryk T. V. (2021) *Teoriia i praktyka profesiinoi uspishnosti maibutnih ychyteliv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy (druga polovyna XX – pochatok XXI stolittia)*: [Development of future teachers' professional success at institutions of higher education of Ukraine (the second half of the XX – beginning of the XXI century)] *monohrafiia*. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu. A, Ukraine.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2019. 512 с.
Houlman D. (2019) *Emotsiinyi intelekt*. [Emotional intelligence]. *Per. z anh. S. L. Humetskoii*. Kharkiv, Ukraine.

Skoryk T.

ORCID 0000-0002-1442-6024
Researcher ID GBE-4746-2022
Scopus-Author ID 57219148730

*Pedagogical Sciences Doctor, Associate professor,
Professor at Arts Department,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tamskorik@ukr.net,*

INFLUENCE OF SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE ON THE FORMATION OF FUTURE MUSIC TEACHER'S PROFESSIONAL SUCCESS

Formulation of the problem. *The circumstances of the organization of the educational process in conditions of war require the teacher to pay increased attention to the emotional component of learning – to create conditions of emotional stability and safety. Teacher's social and emotional intelligence are of special importance here: they determine the subject's adequate understanding of other people and the effectiveness of interpersonal interaction, significantly influencing the pedagogical activity and professional success.*

Methodology. *Scientific research uses theoretical (description, generalization, comparison) and empirical (study of products and documents, content analysis, testing) research methods.*

The purpose of the article is to analyze the essence and structural components of social and emotional intelligence and their influence on the formation of a music teacher's professional success.

Scientific novelty. *The article analyzes the essence and structure of social and emotional intelligence through the prism of a music teacher's professional activity and proves that social and emotional intelligence are fundamental factors in the formation of their professional success. It was determined that the main aspects and functions of the specified types of intelligence overlap with the criteria and indicators of the pedagogical activity and teacher's functions. A study of the levels of future teachers' emotional intelligence within the project «Art has power: practices of future teachers' emotional empowerment in conditions of war» showed that the vast majority of students (93%) have an average and low level of emotional intelligence, need emotional support and the development of emotional and social competences, which will ensure stress resistance and the ability to adapt in stressful conditions.*

Conclusions. *The formation of social and emotional intelligence significantly affects the indicators of the effectiveness of pedagogical actions, provides resources for stress resistance and adaptability, contributes to the establishment of positive subject-subject interaction, activates reflective and projective components of the music teacher's activity and balances external and internal success factors.*

Keywords: *a music teacher's professional success, social intelligence, emotional intelligence, emotional competence, pedagogical activity.*

Стаття надійшла до редакції 18.01.2022 р.

Рецензент – доктор мистецтвознавства, професор Т. В. Мартинюк